

JÓ GYAKORLATOK MAGYARORSZÁGRÓL: A KÖZÖSSÉGI MEDIÁCIÓ SZÍNTEREI

CSEMÁNÉ DR. VÁRADI ERIKA* – DR. JACSÓ JUDIT**

Bevezető gondolatok – történeti kitekintés

Az emberi társadalmak a kezdetektől fogva számtalan konfliktushelyzettel voltak terheltek. Ez alapvetően adódott abból a tényből, hogy az adott személycsoport tagjainak egyéni szükségletei, elképzelései, vágyai vagy értéktételezései nem feltétlenül egyeztek meg a közösség összességének normarendjével vagy érdekeivel. Ezek a konfliktushelyzetek a történelem során szükségessé tették a különféle formában és szinteken megjelenő reakciók és válaszok kialakítását. Utóbbiak hiányában az adott társadalmi egység nem lett volna képes jól funkcionálni, fenntartani a belső rend azon szintjét, amely működésének lehetőségét még biztosította, és amely mellett kellő védekező erővel bírt a veszélyeztető jellegű külső humán vagy fizikai fenyegetettséggel szemben.

A válaszkeresés során mind az alternatív konfliktuskezelés, illetve vitarendezés körébe tartozó technikák kifejlesztésre kerültek, mind pedig olyan jogkövetkezményi rendszer hívódott életre, amely különböző mértékben, de szankcionálta az elvártól eltérő viselkedést, megbélyegezve annak tanúsítóját, mint a közösség érdekeit veszélyeztető személyt.

Ahogy azonban a történelem során az egyes társadalmakban egyre jelentősebb lett az állam szerepe, és az egyének egyre erőteljesebben mondtak le saját döntési lehetőségeikről, megsértett érdekeik érvényesítéséhez való jogukat pedig egyre szélesebb körben ruházták át az állam e célra életre hívott intézményeire, úgy került egyre inkább háttérbe az aktív magatartást kívánó alternatív vitarendezési technikák köre.

Pedig, ha végigtekintünk akár az Európán kívüli, akár az európai kontinens társadalomtörténetén, azt tapasztalhatjuk, hogy ezek a kezdetekben nagyon is szerves részét képezték a társadalmak mindennapi életének. Így Közép-Kelet Európában is jól kiépített eszközrendszer állt rendelkezésre a konfliktuskezelés jogon kívüli megoldásait tekintve, mely biztosította az adott közösség életképességének fenntartását és a közösségben megjelenő konfliktusok kezelésének biztosítását.

Ez az eszközrendszer személyi megjelenésében jelenthette az adott közösségben nagy tiszteletnek örvendő idősebb tag „közvetítői” tevékenységét csakúgy, mint az adott település lelki gondozását és erkölcsi irányítását ellátó egyházi személy aktív közreműködését.

* egyetemi docens, dékánhelyettes (Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar) elnök, Alternatív Konfliktuskezelési és Vitarendezési Interdiszciplináris Kutatóközpont (AKIK)

** egyetemi docens (Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar)

Jól dokumentált például a székely falvak konfliktusainak megelőzését, illetve kezelését szolgáló differenciált eszközrendszer egyik megjelenési formája, a falutörvény.¹ A székely falutörvények már a XVI. századi megjelenésükkor is erőteljesen épültek az adott közösség által korábban kialakított szabályrendszerre, norma- és értékrendre. Írásba foglalásukat megelőzően is, már a nemzeti társadalmak időszakában is nagyon fontos alaptétele és egyben értékeleme volt ezen szabályanyagnak az egyenlőség, szabadság és önrendelkezés. Azaz, a szabadságjogok mindenkire egyenlő mértékben terjedtek ki, és magának a falunak komoly önrendelkezési joga volt. Így például a Gyergyóújfalun 1581-ben elfogadott falutörvények arra utalnak, hogy a benne foglalt iránymutatásokat és végzéseket még a székely szabadság idején érvényben lévő szabályok alapján hozták meg. Mindez egyben azt is jelenti, hogy az ősi közösségek az írásba foglalás feltétele nélkül is általános érvénnyel elfogadták és betartották a közösség életét garantáló és vitáit rendezni kész helyi gyakorlatokat. Erre nem az állam ereje, vagy a kilátásba helyezett szankció készítette a tagokat, hanem elsősorban az érintettek döntéshozatalban és szabályalakításban való egyenlő mértékű, demokrácia-technikákat alkalmazó közreműködés, végső esetben pedig a közösség nyomása.

E falutörvények fontos eleme volt azok szerződés-jellege is. Megszületésük nem hatalmi alapon történt, nem a társadalmi hierarchiában feljebb állók saját érdekeik mentén hozták létre ezeket, hanem a partneri viszonyban lévők közös döntésének eredményei voltak. Fontos jellemzőjük volt az is, hogy – épp ezen jellemzők miatt – a folyamat minden résztvevője magának tekintette az abban rögzített elveket, s annak betartását mindannyian kötelességüknek tekintették. Ezzel vált lehetővé az adott település életében szükségszerűen megjelenő érdekelletétek kezelése. Egy-egy falu – történeti gyökereit tekintve – olyan kisközösséget képviselt, amely nemcsak a gazdasági vagy a munkavégzéssel kapcsolatos egyéb tevékenységek tekintetében határozta meg a követendő mintát, hanem valójában az élet minden területét – így a családon belüli viszonyokat és viselkedési formákat is – erőteljes keretek közé szorította. Ezek a normák azonban „(A) faluközösség tagjai számára az egyéni magatartást, cselekvést, a százados együttélésben kicsiszolt elvek és formák szabályozták.”²

Ennek ellenére, mint minden társadalomban, itt is voltak e normák ellen vétő személyek. A korábbi erős és megkérdőjelezhetetlen szóbeli megállapodás, ígéret erodálódása, a bizalmi elv lassú fellazulása részben a társadalmi helyzet változásával, az állami döntési, szabályozási, igazságszolgáltatási intézményrendszer egyre erősebb befolyásával függött össze, s a közösségen belül is több ellentét, konfliktushelyzethez vezetett. Végül ez indokolta a törvények írásba foglalását. *„Gyakran hivatkoznak arra, hogy a sok egyenetlenség, kárt okozó, önkényes cselekedet és hatalmaskodás a közös vagyon pusztulásához vezet: ezért a közösségellenes magatartású társadalmi réteg vagy egyén megfékezése, velük szemben a közvagyon, a gazdálkodás védelme, megoltalmazása szükségessé teszi a falu törvényeinek írásba foglalását.”*³

¹ Imreh István: Székely falutörvények. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.-T., Kolozsvár, 1947. 6. o.

² Imreh: i.m. 10. o.

³ Imreh: i.m. 7. o.

De nem csak a Székelyföld falvaiban volt megfigyelhető ez a folyamat. A társadalmak modernizálódásával egyre erőteljesebb szerep jutott az állami intézményeknek, illetve a döntési joggal felruházott hivatalos személyeknek, s ezzel párhuzamosan a régi közösségi megoldások egyre inkább háttérbe szorultak. Mindemellett is igaz azonban, hogy e „szabályanyag” a régi paraszti hagyományokat erőteljesebben őrző kistelepüléseken egyes elemeiben még a mai napig is tetten érhető. Ennek fő oka az, hogy az általuk megtestesített és a közösség kollektív múltjában gyökerező erkölcsi érték- és normarend mintegy átadott tudásként öröklődik generációról generációra, melyet nemcsak a szűken vett család, az idősebb hozzátartozók adnak át a fiataloknak, de amelyek mai napig megjelennek például a népmesék világában is.

Közösségi konfliktusok

A XXI. század modern társadalmi – beleértve természetesen hazánkat is – azonban már elfelejtették a kisközöségeik által korábban kialakított és gyakorolt konfliktuskezelési technikákat. Erőteljesen rögzült – különösen Közép és Kelet-Európa történelmi korszakainak autokratikus időszakaira is figyelemmel – az az állampolgári attitűd, amely a döntések meghozatalát az arra felhatalmazott állami intézményektől, hivatalos szervektől vagy személyektől várta, s az állampolgárok feladatának döntően azok végrehajtását tekintette.

Mindez egy idő után azt a hitet erősítette az egyénben, hogy sem joga, sem lehetősége és képessége sincs arra, hogy kezébe vegye saját problémáinak, vitás helyzeteinek megoldását.

A társadalmi és a közösségi konfliktusok kezelésével foglalkozó szakirodalomban is két, markánsan ellentétes álláspont jelenik meg azzal kapcsolatban, hogy egy-egy közösség mennyire integrálható egyetlen közös cél irányába, s lehetséges-e illetve milyen mértékben a társadalom tagjait ebbe a folyamatba bevonni.

A kérdésre adandó számtalan magyarázat és válasz közül két, alapvető tételeiben markánsan eltérő elmélet emelendő ki: az integráció- és az uralomelmélet.⁴ Az előbbi szerint a társadalmak – strukturális egységeik révén – képesek integráló hatással bírni, melyeket ezzel összefüggésben bizonyos egyensúly jellemez. Az uralomelmélet hívei azonban ezzel szemben úgy vélik, hogy a társadalmak strukturális egységei csak kényszer, egyfajta hierarchikus állapot

⁴ Dahrendorf Ralf: Társadalmi struktúra, osztályérdekek és társadalmi konfliktus. In.: Angelusz A.-Éber R.-Gecser Ottó-Márk Á. (szerk.): Társadalmi rétegződés olvasókönyv. Online: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzodes_olvasokonyv_szerk_Gecser_Otto/ch03.html#id515443(letöltés ideje: 2017.05.19.)

segítségével hozhatók - érdekeik különbözősége okán - egyensúlyba. Ez azonban - jellegéből adódóan - korántsem tekinthető stabilnak. Az alá-felérendeltségi viszonyok átalakulása, a kényszer hatóerejének csökkenése ugyanis állandó mozgásban tartja a folyamatokat.

Mind az integrációnak, mind a hatalomgyakorlásnak vannak intézményes és viselkedésbeli aspektusai. Míg előbbi teória az emberi magatartások, cselekvőség szintjén az értéket, addig az uralomelmélet az érdeket ruházza fel meghatározó szereppel.

„Az érdek és az érték - ... - összetartozó fogalmak, amelyek egy aszimmetrikus viszony két oldalát jelölik.”⁵ Függetlenül attól, hogy elfogadásra kerül-e azon tétel, miszerint az értékek valójában nem mások, mint már normává érett érdekek, tény: mindkét fogalom az emberi cselekedetek mozgatórugójaként jelenik meg.

Ugyancsak fontos szerephez jutnak az emberi viselkedések motivációjaként a hivatkozott társadalmi struktúrák lényegi elemei, a társadalmi szerepek, illetve szerepelvárások. A közösségen belüli státuszhoz kötött viselkedési formák az adott személycsoport által elfogadott értékekből, normákból eredeztethetőek, s funkciójuk a társadalom rendjének, kiegyensúlyozott működésének biztosítása. E viselkedési keretek nem csak a mindennapi magatartásokat, de a konfliktushelyzetekben követendő válaszreakciókat is meghatározzák.

Az integrációs elmélet úgy tekint e szerepelvárásokra, mint amelyek - a kifejezés eredeti tartalmából kiindulva - képesek a különálló egyéneket egy nagyobb egységbe, azaz a társadalom egészébe illeszteni, ezáltal a közös értékek égisze alatt feloldva az érdekek különbözőségéből eredő ellentéteket.

Az uralomelmélet, mely - az értékek helyett - itt is az érdekekre fókuszál, ezek mentén határozza meg a társadalmi szerepeket, valamint a hozzájuk kapcsolódó viselkedési formákat is. Ebből adódik azonban az is, hogy képviselői szerint az egyes státuszokhoz akár egymással szembenálló érdekek is kötődhetnek. Azaz, mikor egy adott közösségből származó személy belép egy új társadalmi pozícióba (pl.: vezetői, hatalmi, irányítói jogkörökhöz jut), ezzel együtt átvehet akár a származási közösség addigi berendezkedését támadó, azzal szembehelyezkedő szerepelvárásokat is. S noha az ezekkel való azonosulás nem feltétel, az érdekorientáció révén jellemzően megtörténik.

Nem vitathatóan ezek a kérdések egyre nagyobb hangsúllyal jelennek meg a XXI. sz. társadalmában, ahol számtalan okból adódóan a közösségi konfliktusok komplex rendszere teszi szükségessé az eredményes és érdemi beavatkozást. A konfliktusok számának egyre erőteljesebbé válása természetesen adódik azokból az ellentétes irányú folyamatokból, amelyek e társadalmakat áthatják. Az emberi jogok - így különösen az emberi szabadságjogok - egyre szélesebb körben való megjelenése és deklarálása önmagában is számos konfliktushelyzetet generálhat

⁵ Radcliffe-Brown, A. R.: On Social Structure. Structure and Function in Primitive Society. London, 1952. Idézi: Dahrendorf R.: Társadalmi struktúra, osztályérdekek és társadalmi konfliktus. In.: Angelusz Róbert – Éber Márk Áron – Gecser Ottó (szerk.): Társadalmi rétegződés olvasókönyv. Online: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0010_2A_19_Tarsadalmi_retegzodes_olvasokonyv_szerk_Gecser_Otto/ch03.html#id515443 (letöltés ideje: 2017.03.19.)

akkor, hogyha maga a társadalom, annak intézményrendszere vagy a közösség tagjai nem tudják követni e változásokat, nem, vagy kevésbé ismerik és alkalmazzák a demokrácia-technikákat. Hasonló eredménnyel járhat az is, ha a társadalom vagy annak meghatározó része eddigi attitűdjét vagy értékrendjét követve nem kellően nyitott az egyre szélesebbé váló jogérvényesítéssel szemben, mint ahogy az is, ha a szabadságjogok gyakorlása egyben sérti vagy korlátozza a közösség többi tagjának szabadságjogait.

A modern társadalmak további jellemzője a határok nyitottsága, az interkulturalitás, csakúgy, mint az értékek és normák homogenitásának háttérbe szorulása. Ugyanakkor a 2000-es évek rendkívül gyorsan változó világában a társadalmi szerepek is gyorsan alakulnak, mely szerepeknek való megfelelés egyébként is kihívás elé állítja a társadalom tagjait.

Összességében megállapítható, hogy a közösségi konfliktusok több formában és szinten is megjelenhetnek. Az egyén és a közösség összeütközése mellett mind a kisközösségek egymásnak feszülésére, mind a közösség és az állami intézményrendszer érdek-összeütközésére találhatunk példákat a mindennapokban. Ezen problémahalmaz kezelésére rendelkezésre álló, a jog által is elfogadott eszközrendszer elsősorban az igazságszolgáltatás vagy a kisebb közösségek életét közvetlenül is meghatározó közigazgatás felé fordulás lehet. Figyelemmel azonban a formális eljárások időigényességére, esetleges anyagi terheire, valamint arra a tényre, hogy a döntéshozatalig a konfliktushelyzetek akár eszkalálódhatnak is, illetve arra, hogy az esetek többségében arra sincs garancia, hogy a hivatalos döntések önkéntesen betartásra kerülnek, szükséges újra olyan alternatív megoldások felé fordulni, amelyek képesek ennél gyorsabb, hatékonyabb, és véglegesnek mutakozó választ biztosítani.

A közösségi mediáció fogalmi meghatározásai

Szakmai meggyőződésünk, hogy a közösségi konfliktusok kezelésének egyik legjobb formáját a mediáció biztosítja. A mediáció, mint konfliktuskezelő technika⁶ ugyanis képes biztosítani mindazokat a feltételeket, amelyek a közösségen belüli nézeteltérések és összeütközések érdemi kezeléséhez szükségesek. A mediátor pártatlan és semleges harmadik félként a konfliktusban érintett személyeket végigkíséri azon az úton, melynek során nemcsak a saját valódi szükségleteik és érdekeik konkrét megfogalmazására válnak képessé, hanem arra is, hogy elfogadják a másik fél erre vonatkozó igényeit és szükségleteit.

⁶ Csemáné Váradi Erika-Gilányi Eszter: Alternatív vitarendezés. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2011.

Közösségi konfliktusok kezelése esetén a mediáció előkészítő szakaszában a mediátornak lehetősége nyílik a konfliktussal terhelt közösség tagjainak a folyamatba való bevonására⁷. Amennyiben nagyobb személyi kört érint az adott konfliktus, úgy a körvonalazódó problémák mentén több - kisebb létszámú - mediációs ülés párhuzamos megtartására is lehetőség nyílik, így a folyamat eredményeként az érintettek eljuthatnak a közös szükségletek megfogalmazásához és a megoldások kialakításához.

Minden közösség esetén fontos a tagjai számára elfogadható megoldás kidolgozása. A mediáció erre is lehetőséget biztosít, amennyiben az ötletbörze során valamennyi javaslat és megoldási lehetőség az érintett felek „asztalára” kerül. De nem ennek során működnek közre aktívan a történet szereplői, hanem az ezt követő mennyiségi és minőségi értékelésnél is. A folyamat - és közös „munkájuk” - eredményeként olyan végső megállapodás születhet, amely tartalmában minden érintett számára elfogadható, „nyertes-nyertes” megoldás kínál.

A közösségi mediáció tehát a mediáció azon speciális formája, ahol a konfliktushelyzetbe a személyek nagyobb köre vonódott be, vagy a konfliktus - jellege miatt - az adott személyközösség számára meghatározó, annak nagyobb körét érinti.

Természetesen számos más konfliktuskezelési technika vagy vitarendező eljárás⁸ is lehetőségként rendelkezésre áll, azonban a mediáció különösen erőteljesen tudja megjeleníteni nemcsak az érintettek szükségleteit, de képes azok aktív bevonódásának biztosítására, mely egyben a tartós megoldás és a közösség hosszabb távú békéjének garanciája is.⁹

Jó gyakorlatok

Hazánkban a Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiájának 2003-as megszületése óta¹⁰ hangsúlyosan jelennek meg azok az elvárások, melyek - többek között bűnmegelőzési céllal - az alternatív konfliktuskezelés technikáinak a közösségekbe történő implantálását fogalmazzák meg. Mindez azt jelenti, hogy a közösségi konfliktusok köréből elsődlegesen azok az összeütközések és problémák kerültek a fókuszpontba, melyek közvetlenül vagy közvetett módon a közösség egészét érintő deviáns magatartások, illetve társadalomra veszélyes cselekmények következményeinek feloldását, illetve e cselekményeket megelőző konfliktushelyzetek kezelését célozták. Ennek megfelelően a jó gyakorlatok, melyek

⁷ Lásd erről részletesebben: Kertész Tibor: Mediáció a gyakorlatban. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010.

⁸ Lásd erről részletesebben: Csemáné Váradi Erika-Gilányi Eszter: Alternatív vitarendezés. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2011.

⁹ Fűrjes Balázs-Krémer András-Pallai Katalin: Közösségi Konfliktuskezelés Alternatív Vitarendezési módszerek a települési és közösségi konfliktusok kezelésében. OBMB, 2009, http://www.pallai.hu/wp-content/uploads/2010/11/2009_Frjes_krmer_Pallai-book.pdf 10-11. o.

¹⁰ 115/2003. (X. 28.) országgyűlési határozat

Magyarországon széles körben állnak rendelkezésre¹¹, elsősorban e cél elérését szolgálták. Nem szűkültek le azonban a települési konfliktusok, mint közösségi problémák színterére, hiszen számos program érintette többek között az iskolai ellentétek kezelését, illetve az erre való hatékony megoldások kialakítását is¹².

A számos jó gyakorlat közül az egyik sikeres program a *Partners Hungary Alapítvány* vezetésével a Szolnoki Polgármesteri Hivatal, a Tesz-Vesz Gyermek- és Ifjúsági Alapítvány, valamint az Esélyek Háza Közalapítvány partnerségével valósult meg¹³. Mint a közösségi konfliktusok számtalan eseténél, az ellentétek gyökerei Szolnok városában is elsősorban a helyi intézmények közötti kommunikáció, együttműködés hiányából adódtak. Az érintettek e kommunikációs konfliktus eredményeként nem, vagy rossz hatékonysággal tudtak együttműködni, hiszen hiányos vagy téves ismeretekkel rendelkeztek a problémáról, a társintézmények működéséről, illetve a nézeteltérések feloldási lehetőségéről. Ezért különösen fontos volt egy olyan jelzőrendszer életre hívása, amelyben valamennyi, érintett helyi intézmény képviseltethette magát és amelynek funkciója a helyi konfliktusok beazonosítása volt. Ennek kiépítése során nemcsak a jelzőrendszeri találkozók megszervezésére került sor, hanem épp a közösséggel való kommunikáció javítása, valamint az új szintre emelt együttműködés és hatékony konfliktuskezelés érdekében lakossági fórumok megszervezésére is. A projekt során a jelzőrendszer tagjai mediációs tréningeken vettek részt, majd mentorált támogatással maguk is mediációs üléseket tartottak. Fontos szerepet kaptak a vezető szervezet részéről az esetmegbeszélő csoportok is, amelyek a képzést követően már aktív szerepet vállaló jelzőrendszeri tagok számára biztosítottak szakmai megerősítést és támogatást. A program eredményeként nemcsak az intézmények közötti együttműködés javult, különös tekintettel az eredményesebb információcserére, hanem a helyi közösségben megjelenő konfliktushelyzetek is korai észlelésre kerülhettek. Bővült az intézményrendszer szolgáltatási kompetenciája, amennyiben az észlelést követően a mediáció az érintettek számára felajánlásra, illetve lefolytatásra került.

Más típusú közösségi konfliktusra adott választ a *KÁVA Kulturális Műhely*¹⁴ vezetésével, a Krétakör Alapítvány, az AnBlok Egyesület, a Retextil Alapítvány, a MetaforumFilm és természetesen Ároktő és Szomolya települések polgármesteri

¹¹ Lásd ezekről például: Aleksandar Stoychev-Gabriella Benedek-Ioan Durnescu-Petra Binkova-Zuzana Vasicakova Ocanasova: *Good Practices of Community Conflict Management in the Central Eastern European Region*. Ministry of Interior of Hungary, 2013.

¹² A Foresee Kutatócsoport KLÍMA+ programja például középiskolás diákok bevonásával többek között az iskolai konfliktusok kezelésének alternatív módszereinek széleskörű megismertetését tűzte zászlajára.

¹³ A „Konfliktuskezelő jelzőrendszer hálózat a hatékony közösségi konfliktuskezelésért” című programot jó gyakorlatként nevesítették a közösségi/települési konfliktusok típusait és az azok kezelésére/feloldására alkalmazott gyakorlatok, programok a kelet-közép-európai régió 5 tagállamában történő feltérképezését célzó „Good Practices of Community Conflict Management in the Central Eastern European Region” (GPCCM-REG) projekt keretében. (Gyökös Melinda (BM, EUEFO) előadása a projekt tematikus szemináriumán; Budapest, 2011. szeptember 28.)

¹⁴ Aleksandar Stoychev-Gabriella Benedek-Ioan Durnescu-Petra Binkova-Zuzana Vasicakova Ocanasova: *Good Practices of Community Conflict Management in the Central Eastern European Region*. Ministry of Interior of Hungary, 2013. p. 105-111

hivatalai közreműködésével zajló projekt. E két településen az ellentéteket és a település lakói között megjelenő problémákat több okra is vissza lehetett vezetni. Egyrészt a helyi közélet hiányára, amely mind a helyi közösségi szerveződések, mind a közösségi terek hiátusában testesültek meg. Másrészt rendkívül erősek voltak az etnikai és nemi sztereotípiák – bár ezek nem jártak együtt egy aktív társadalmi szerepvállalással kapcsolatos elvárással. Az „Új néző” közösségi színházi program komplex eszközzel próbált megoldást találni a települést több szinten is átható ellentétekre és konfliktusokra. Egyrészt egy relatíve hosszú időt felölelő (10 hónap) szociológiai kutatás eredményeként sikerült a fent ismertetett helyi problémákat beazonosítani, ezt követően a közösség különböző tagjait különböző módszerek segítségével aktivizálni; így a felnőtteknek a közönség aktív bevonásán alapuló színházi előadásokat tartottak, amelyek hangsúlyosan a helyi problémákról szóltak. A gyermekeket kézműves és drámafoglalkozások, míg a fiatalokat a filmes és a fotós projektum segítségével tudták megszólítani. E komplex módszertan célja a valódi mikrotársadalmi dialógusok kialakítása volt. A közösségi színház alkalmas eszköznek bizonyult a problémák meghatározására és kimondására anélkül, hogy a közösség tagjainak egyéni felelőssége konkrét formában, negatív előjellel megjelenítésre került volna. Ugyanakkor ez a módszer megteremtette azt a mintát, amely a problémákhoz való személyes viszonyulás kialakításában a közösség számára kézzelfogható példát adott, és egyben rádöbentette az érintetteket arra is, hogy a felismert negatív élethelyzetek és közösségi viszonyok egyéni aktivitással és közösségi összefogással megváltoztathatóak.

A projekt jó gyakorlatként való meghatározását annak sikeressége tette lehetővé. A két településen ugyanis nemcsak a helyi lakosság mozgósítása, illetve a lokális problémák feltárása és tudatosítása történt meg, hanem ezen új színházi forma létrehozásával lehetőség nyílt az érintettek közötti kommunikáció elindítására és ennek hozadékeként egy közösségépítő folyamat megindulására. Mindez nemcsak az életminőség javításához járult hozzá a településeken, de jelentős mértékben tompította a kezdetben igen erős etnikai sztereotípiákat is.

Modellprogram a közösségi konfliktusok kezelésére

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara vezetésével zajló „*Megoldás a feloldás*” című projekt¹⁵ átfogó célként a szemléletváltást és az alternatív vitarendezési kultúra kialakítását tűzte zászlajára. A program konkrét célkitűzése egy olyan komplex kistérségi modellprogram kidolgozása volt, amely lehetőséget teremtett a kistérségek mindennapjait megnehezítő konfliktusok kezelésére, megelőzésére az ott élő vagy dolgozó, különösen a döntési pozícióban lévő személyek probléma iránti érzékenyítése, a lehetséges problémakezelési, feloldási technikák alkalmazásának képessége, valamint a lakosság tájékoztatása, új szemléletmód megismertetése révén. E cél csak olyan programmal volt megvalósítható, amely több csatornán keresztül érvényesül, változatos módszereket alkalmaz, a helyi viszonyok sajátosságaihoz igazodik, és magas színvonalú szakmai bázisra épül.

¹⁵ a projekt 2009-ben valósult meg (0502/2008/OBMB)

A megvalósulásban Kazincbarcika és Vonzáskörzete Többcélú Önkormányzati Kistérségi Társulás Társulási Iroda, Kazincbarcika Cigány Kisebbségi Önkormányzata, az Öt pont Egyesület, a Magyar Helsinki Bizottság, a B-A-Z Megyei Rendőr-főkapitányság működött közre, míg a B-A-Z Megyei Igazságügyi Hivatal szakmai támogatóként jelent meg.

A projekt helyszínéül szolgáló kazincbarcikai régió a 2000-es évek elejére a rendszerváltás vesztesévé vált. A negatív gazdasági folyamatokat szükségszerűen követték a társadalmi, szociális problémák. Mindez a lakosság összetételének megváltozásához, a kiszolgáltatottabb helyzetben lévők arányának növekedéséhez vezetett. A gazdasági térvésztes különösen erősen volt (van) jelen a kistelepüléseken, falvakban. A bűnözés, a közbiztonság romlása további konfliktushelyzeteket gerjesztett, amelyek kezelésére nem találtak igazán hatékony eszközt. A Kazincbarcika és Vonzáskörzete Többcélú Önkormányzati Kistérségi Társuláshoz kapcsolódó települések nehezen birkóztak meg azokkal a problémákkal, melyek a gazdasági, szociális, kulturális területen megjelentek. A lejátszódó negatív folyamatok, a gazdasági „szükséglet” okozta változások (pl.: posta, iskola, körzeti rendelő megszűnése, közlekedés ritkítása, stb.) megsokszorozták, felnagyították az egyébként is meglévő problémákat, feszültségek sokaságát gerjesztve. A települések mindennapi életét feloldhatatlannak, kezelhetetlennek tűnő konfliktusok hatották át. Ezek a problémák számos szinten és formában megjelentek: gazdasági (szegény-jobbmódú), szociális (munkavállaló-munkanélküli), kulturális (öslakos-bevándorló) szinten; emellett életkori (idős-fiatal), értékrendbeli (hagyományos értékek, erkölcsi normák tisztelete-tolerancia a bűnelkövetéssel szemben), etnikai (többség-kisebbség) alapon.

A projekt *közvetlen célcsoportja* a 10.000 lakosnál kisebb lélekszámú, a Kazincbarcika és Vonzáskörzete Többcélú Önkormányzati Kistérségi Társulás illetékességi körébe tartozó településeken élő – de legalábbis ott dolgozó – önkormányzati és cigány kisebbségi önkormányzati munkatársak, a területen tevékenykedő polgárőrök, helyi körzeti megbízottak, nyomozók, civil szervezetek képviselői, önként jelentkező helyi lakosok voltak, akik nagyobb rálátással bírtak mind a helyi problémákra, sajátosságokra, mind a rendelkezésre álló eszközrendszerre. Az önként jelentkező helyi lakosok bevonására, tájékoztatásukra elsősorban a szakmai partnerek segítségével történt. A jelentkezők leképezték a településeken élők körét, amelyek közt az országos átlagot meghaladó volt a halmozottan hátrányos helyzetűek, a kisebbséghez tartozók aránya. A projekt megvalósítására Berentén került sor.

A *közvetett célcsoportot* a települések lakossága alkotta. Bevonásuk közvetett úton, részben a szóróanyagok, plakátok, média, részben a közvetlen célcsoport segítségével történt. Az informálás, a közvetlen tapasztalatszerzés lehetőségének megteremtése mellett cél volt ezen új technikák elfogadtatása, ezzel együtt a képzésen részt vevő szakemberek, mint tanácsadók, segítők felé fordítás. A program

céljainak sikeres megvalósítását komplex, egymáshoz kapcsolódó, egymásra épülő tevékenységgel volt biztosítható.

A program eredményességének előfeltétele a konfliktusok, a mindennapokban előforduló problémák feltérképezése, diagnosztizálása volt. Ennek felmérésére szolgált a program kezdetén szociológiai módszerrel végzett helyzetfelmérés, a településenkénti lakosság arányában súlyozva, véletlenszerű mintavétellel. A képzés előkészítése során a tematika súlypontjai ennek megfelelően kerültek kialakításra.

A megvalósítás a célcsoport és problémakör sokféleségének, valamint a célkitűzések összetettségének megfelelően komplex, egymásra épülő, egymást kiegészítő, erősítő programelemekre épült.

- közösségi mediációs technikák iránti érzékenyítő képzés:
 - 36 órás képzés és tréning kommunikációs szakemberek, képzett mediátorok, a Magyar Helsinki Bizottság képzői és okleveles mediátor tréner vezetésével
 - a BAZ Megyei IH támogatásával mediációs ülések megtekintése
 - folyamatos mentorálás mentor-mediátor és képzett mediátorok segítségével
 - co-mediáció az IH mediátorai együttműködésével
 - szupervízió
- fórumbeszélgetések: lakossági fórumok képzett mediátorok vezetésével
- közösségi mediáció: a kistelepülések saját konfliktusainak feloldása közösségi mediáció keretében gyakorló mediátorok segítségével (co-mediációban)
- képzési anyagok elkészítése: oktatási segédletek, munkafüzet, példatár (helyi konfliktusok hagyományos és alternatív feloldási módjait bemutató)
- dokumentumfilm-készítés (a mediációról illetve a projektről)
- szociológiai felmérés (a projekt kezdetén és végén a kisközösségek helyi konfliktusainak feltérképezése és az alternatív vitarendezési technikák ismertségének felmérése, valamint a projekt hatásának nyomonkövetése)
- zárókonferencia (a projekt eredményei és a dokumentumfilm bemutatása, tanúsítványok átadása)
- utánkövetés (a projekt befejezését követően folyamatos szakmai rendelkezésre állás (telefon, e-mail); a harmadik negyedév végén esetmegbeszélés)

A jó gyakorlattá válás feltétele, és egyben a közösségi konfliktusok hatékony megelőzésének, kezelésének feltétele olyan program életre hívása, amely több csatornán keresztül érvényesül, változatos módszereket alkalmaz, a helyi viszonyok sajátosságaihoz igazodik, és magas színvonalú szakmai bázisra épül.

A modellprogram úgy kívánta az alternatív vitarendezési kultúrát ismertté tenni, illetve a helyi problémák feloldásában, konfliktusok kezelésében közreműködni, hogy

- egyrészt több síkon és szinten célozta meg a helyi lakosságot, s részvételi szándékára érzékenyen reagálva választott eszközt és módszert;
- másrészt elsősorban a helyi energiák, lehetőségek bevonására törekedett, illetve ezen helyi közösségek konfliktuskezelésre való képessé tételére
- harmadrészt az eredmények fenntarthatóságát abban látta biztosítani, hogy a különböző módszerekkel elért s így különböző aktivitású célcsoportokat több szállal is egy közös pont, az alternatív vitarendezési megoldások fogalmi rendszere köré vonta.

Zárógondolatok

A közösségi konfliktusok kezelésére szolgáló alternatív megoldások hatékonyan és széles körben képesek a problémák kezelésére. Ennek során a mediáció, mint technika fontos részét és elemét képezheti a közösségi párbeszédet fókuszába állító programoknak. Alkalmas a közösségi részvétel elősegítésére, a felelősségérzet fejlesztésére, a demokrácia-technikák alkalmazására való képességek erősítésére. Olyan értékvezérelt, a közösség többi tagja iránti bizalmat, nyitottságot és megértést előmozdító módszer, melynek elsajátítása illetve pozitív megtapasztalása nem csak a közösség tagjai közti dialógust segíti elő, de hosszabb távon alkalmas a pozitív irányú szemléletváltásra, és a tagok saját sorsukért való cselekvési készségük aktivizálására.